

УДК 336.279

О.М. Кравцова,

кандидат економічних наук, доцент кафедри бухгалтерського обліку і аудиту Донецького національного технічного університету, Україна,

kravtsovaem@yandex.ua

**БАНКРУТСТВО З ТОЧКИ ЗОРУ АДАПТАЦІЇ ДО ЄВРОСОЮЗУ:
ЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТ**

У статті аналізуються новітні зміни в антикризовому законодавстві України у зв'язку з його адаптацією до уніфікованих норм регулювання неплатоспроможності країн Євросоюзу. Обґрунтовано погіршення правових засад відновлення платоспроможності суб'єктів підприємництва.

Ключові слова: банкрутство, платоспроможність, антикризове законодавство, Євросоюз, уніфіковані норми.

Е.М. Кравцова

кандидат экономических наук, доцент кафедры бухгалтерского учета и аудита Донецкого национального технического университета, Украина

**БАНКРОТСТВО С ТОЧКИ ЗРЕНИЯ АДАПТАЦИИ К
ЕВРОСОЮЗУ: ЭКОНОМИЧЕСКИЙ АСПЕКТ**

В статье анализируются изменения в антикризисном законодательстве Украины в связи с его адаптацией к унифицированным нормам регулирования неплатежеспособности стран Евросоюза. Обосновано ухудшение правовых основ восстановления платежеспособности субъектов предпринимательства.

Ключевые слова: банкротство, платежеспособность, антикризисное законодательство, Евросоюз, унифицированные нормы.

Olena M. Kravtsova

Ph.D. in Economics, associate professor of department of accounting and audit of Donetsk national technical university, Ukraine

**BANKRUPTCY FROM THE POINT OF VIEW OF EUROPEAN
UNION ADAPTATION: ECONOMIC ASPECT**

Abstract. Regulation of relations in the sphere of bankruptcy is aimed at providing equal level of protection for both creditors and debtors, creating transparent and comprehensible rules of the game for agents of economic relations on domestic and foreign markets. Ukraine's prospective membership in EUC requires bankruptcy laws to be adapted in accordance with European standards. However, some of the provisions introduced to a revised version of Ukraine's Law on «Reestablishing debtor's solvency or adjudication order» due to the introduction of unified European requirements do not correspond to the level of maturity of economic relations in Ukraine. Reductions made in bankruptcy legal proceedings, the lack of new mechanisms for selling off property assets, inadequacy of new status of court-appointed managers, all mentioned above, contributes to a double-quick solvent liquidation and legalizes fast dissipating of assets. Therefore, it implies that unified anti-crisis law can be used as a tool for redistribution of property. It contradicts the objectives of European requirements in the sphere of bankruptcy which emphasize the importance of sustaining economic agents. The changes into Ukraine's anti-crisis law including those related to the implementation of unified provisions of European Union are to be economically appropriate. Otherwise, the real state of affairs will greatly differ from the expected effect.

Key words: bankruptcy, solvency, anti – crises legislation, EU, unified norms

Jel classification - D 63, F 15, G 33

Постановка проблеми. Антикризове законодавство в Україні переживає чергову реформацію, яка викликана, передусім, послідовною реалізацією Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, яка була затверджена Законом України від 18.03.2004 р. № 1629-IV [1]. На виконання цього довгострокового документу проведено активні перетворення у бухгалтерському обліку щодо застосування міжнародних стандартів фінансової звітності; у ліцензійній, аудиторській, податковій сферах. Проте, як показує досвід у питаннях оподаткування, адаптація проходить складно, про що свідчить тривала процедура обговорення Податкового кодексу України та велика кількість змін, які було внесені у його

редакцію. Враховуючи цей досвід, зміни в антикризовому законодавстві мають бути зваженими, обґрунтованими та економічно доцільними, адже юридично оформлені факти у банкрутстві мають знаходити адекватне відображення у фінансово-економічній діяльності та обліку підприємств.

Аналіз останніх джерел досліджень і публікацій. Історія розвитку інституту банкрутства в Україні налічує три десятиріччя, протягом яких провідні вчені Б.М. Поляков, О.О. Терещенко, російські вчені М.В. Телюкіна (M.V.Telyukina), Г.Б. Юн (G.B.Yun), І.А. Бланк (I.A.Blank) розглядають банкрутство як одне з питань теорії і практики антикризового управління, уточнюють сутність та причини банкрутства, удосконалюють механізм державного регулювання фінансового оздоровлення боржників та ліквідації банкрутів. Результати їх пропозицій та удосконалень впроваджено у процес розвитку нормативної бази з питань банкрутства. У численних джерелах аналізується схожість і відмінність законодавства з питань банкрутства західних та пострадянських країн, вчені-юристи В.В. Джунь, О.М. Бірюков, В.В. Кулешов (V.V.Kuleshov) порушують проблеми адаптації національного законодавства у контексті євроінтеграції [2, 3, 4]. За наявності великої кількості юридичних розробок за даним питанням, з економічної точки зору проблематика адаптації вітчизняної процедури банкрутства до європейських вимог майже не розкрита, що зумовлює необхідність її поглибленого вивчення та актуальність.

Мета статті – аналіз економічного аспекту адаптації вітчизняного законодавства про банкрутство до законодавства ЄС на відповідність нагальним потребам економічного розвитку.

Основні результати дослідження. У Законі України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» перелік заходів з адаптації практично відсутній, але передбачено, що конкретні заходи з адаптації законодавства, прогнозовані строки їх виконання, обсяги видатків визначаються щорічними планами виконання Програми, які затверджуються Кабінетом Міністрів України.

Координує роботу з виконання Програми та забезпечує реалізацію політики у сфері адаптації законодавства Міністерство юстиції України. Отже, згідно з цими планами з 19.01.2013 р. набрав чинності Закон України від 22.12.2011 р. № 4212-VI «Про внесення змін до Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», адаптований до вимог європейського законодавства [5].

Розглядаючи питання уніфікації правових питань у сфері банкрутства, фахівці зауважують на тому, що механізм банкрутства представляє собою комплекс правових норм, у яких знаходять своє закріплення принципи правового регулювання неспроможності [6]. Принципи поділяють на принципи процедури неспроможності та принципи провадження по справі про неспроможність. Принципи процедури неспроможності визначають істотні особливості інституту неспроможності в цілому, його зміст й особливості як регулятора сукупності суспільних відносин, пов'язаних з неспроможністю. Ці принципи незмінно присутні в масиві правових норм інституту неспроможності кожної з країн ЄС і в праві самого Європейського Співтовариства. До числа таких принципів відносяться принципи колективності, єдності процедури банкрутства, рівності кредиторів, контролю за ходом процедури з боку компетентних органів. Принципи провадження у справі про неспроможність не є універсальними й різняться в залежності від національних правових систем. Вони закріплюють основи елементів механізму правового регулювання банкрутства, зокрема таких, як правила подання заяви про порушення провадження; відкриття виробництва; заходи щодо забезпечення збереження майнового комплексу боржника; органи конкурсного виробництва; мирова угода; ліквідація майна боржника. У якості прикладів щодо принципів провадження у справі про неспроможність фахівці наводять такі: принцип повного позбавлення прав на майно боржника, принцип розподілу майна боржника серед кредиторів пропорційно вимогам, принцип припинення дії заліку, наголошуючи на тому, що ці принципи як можуть, так і не можуть застосовуватися у конкретній національній правовій системі. Ключовою

проблемою в даному питанні юристи вважають конфлікт перерахованих вище принципів: єдність проти множинності, універсальність проти територіальності. Сукупність використовуваних принципів дає на практиці ту чи іншу модель правового регулювання неспроможності (банкрутства), яка вступає в протиріччя з моделлю, заснованою на інших принципах [3, 4].

На нашу думку, принципи провадження у справі про неспроможність є не тільки юридичними, але й економічними, які у більшій мірі відображають ступінь економічної зрілості країни та її готовність до створення уніфікованого механізму правового регулювання банкрутства. Отже труднощі адаптації українського законодавства про банкрутство до європейського будуть проявлятися у тому, що деякі норми, узяті із переліку уніфікованих, можуть не працювати в українській економіці. Інститут банкрутства слід розглядати як комплексний інструмент, що використовується в інших сферах правового поля, які також слід проаналізувати на наявність адекватного реагування на новітні перетворення. Загалом прикінцевими та перехідними положеннями Закону № 4212 внесено зміни до 14 законодавчих актів, але ці зміни не апробовані практикою [5]. За відсутності напрацьованих механізмів реалізації окремих правових норм нове законодавство про банкрутство буде пробуксовувати.

У світовій практиці існують декілька варіантів цілей та задач законодавства про неплатоспроможність: надання можливості підприємству справитися з тимчасовими фінансовими труднощами; забезпечення справедливих колективних дій кредиторів; захист активів боржника від розкрадання; захист підприємства як економічної структури; захист найманих робітників; можливість реорганізації; захист вимог кредиторів; надання боржнику можливості почати нове економічне життя [6]. Позитивне значення інституту банкрутства складається з трьох складових: вигода окремо взятої особи (боржника, кредиторів), вигода держави та економічної системи в цілому. Норми законодавства створюють правові основи для відновлення «прогорілого» підприємства, а отже вони стимулюють підприємницьку діяльність, інвестування. Законодавче закріплення реорганізації та банкрутства

надає шанс відновити благополуччя та взяти «новий» старт, а для держави – знову стати повноцінними суб'єктами оподаткування.

До 1999 р. процедура банкрутства в Україні здійснювалася згідно з Законом України «Про банкрутство», прийнятим у 1992 р. Хоч цей Закон і був спрямований на виконання трьох класичних функцій (служити механізмом припинення непродуктивного використання активів неспроможних господарників вести власний бізнес; бути механізмом реабілітації підприємств, що опинилися на межі банкрутства, але ще мають деякі резерви для свого оздоровлення через фінансову реорганізацію; служити механізмом остаточної сплати боргу кредиторам), все ж таки мав низку вад, які згодом стали гальмувати проведення ринкових реформ в країні. Ця редакція не передбачала можливості ефективно впроваджувати механізм санації та фінансового оздоровлення підприємств-боржників через своє потенційне спрямування, перш за все, на їх ліквідацію. До основних вад цього закону відносять: пониження ролі запобіжних процедур банкрутства – реорганізації та реструктуризації неплатоспроможних підприємств; недостатню визначеність повноважень учасників процесів, особливо органів, уповноважених управляти державним майном, частками, акціями, що належать державі; нечіткість проведення процедур досягнення мирової угоди, санації та ліквідації підприємств-банкрутів, повноважень учасників цих процедур; відсутність процедури прощення боргів; нерегламентовані строки здійснення процедури банкрутства та граничні строки ліквідації підприємства-банкрута; не було передбачено наявності фахівців з питань банкрутства - розпорядників майна, ліквідаторів підприємств-банкрутів та їх підготовки, навчання, сертифікації й ліцензування з боку держави [6]. Недоліки даного Закону, на думку фахівців, були викликані, перш за все, відсутністю в Україні на час його прийняття реального досвіду: він писався тоді, коли ще не було практики вирішення конфліктних ситуацій, що пов'язані з процесом банкрутства, у судах. Для економічного життя України процеси банкрутства в перші роки ринкових реформ не були основними.

Вирішити проблеми з питань банкрутства був покликаний у 1999 р. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про банкрутство», введений у дію з 01.01.2000 р. Ідеологія цього документу відображена у новій назві: «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом». Його концепція націлена на виконання триєдиної задачі: припинити непродуктивне використання виробничих потужностей; запобігти розбазарюванню майна неплатоспроможних підприємств; задовольнити претензії та вимоги кредиторів.

Двадцятирічна практика застосування цього Закону показала необхідність його доопрацювання. Нова редакція 2011 р., прийнята на забезпечення вимог щодо адаптації законодавства про банкрутство до вимог ЄС, обговорювалася більше року, проте створила більше проблем, ніж розв'язала існуючі [7]. Тоді виникає питання: наскільки нова редакція відповідає вимогам ЄС?

Розглянемо деякі аспекти. Передбачена законодавством про банкрутство можливість застосування до неплатоспроможних підприємств, що знаходяться у тяжкому становищі, реорганізаційних процедур, дозволяє їм відновити статус повноцінних суб'єктів ринкових відносин, заохочує підприємницьку ініціативу і ризик, оскільки в разі невдачі вони в значній мірі будуть захищені від тяжких наслідків банкрутства. Однак поряд з тим, банкрутство може бути використано в неправомірних цілях, що представляє собою навмисне (фіктивне) оголошення підприємства банкрутом для того, щоб приховати перекачування коштів, пограбування вкладників та інші фінансові злочиння. Звертаючи увагу на цю двобічність результатів проведення банкрутства, приходимо до висновку, що процедура банкрутства в Україні повинна жорстко регулюватись з боку держави, перш за все, через документи нормативно-правового характеру.

Європейські норми неспроможності більше зорієнтовані на ринкове регулювання відносин між суб'єктами підприємницької діяльності. Законодавство про банкрутство у країнах, у яких розвиток економіки заснований на конкуренції і безперервних структурних змінах, націлене на виховання платіжної дисципліни і дотримання правил ділового фінансового обороту, а також призначено сприянню реструктуризації неефективних

підприємств або цивілізованого їх виведення з ринку. В Україні ринкові перетворення ще тривають, перехідний період відзначається значною роллю державного регулювання економічних реформ. Ситуація копіюється у сфері банкрутства: так, у новій редакції Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» поряд із наданням більшої самостійності арбітражним керуючим у вирішенні нагальних питань на підприємствах, які перебувають у банкрутстві, органу державного контролю за процесами банкрутства відводиться ще більш значна роль ніж раніше, причому не стільки у методологічному, як у контролюючому та наглядовому плані. Згідно положень змін до Закону на ліквідатора (арбітражного керуючого на стадії ліквідації) відтепер покладається відповідальність вибору найкращого способу відчуження майна підприємства-банкрута з метою продажу за найвищою ціною - або шляхом проведення аукціону або шляхом продажу безпосередньо юридичній або фізичній особі. Арбітражні керуючі, отримуючи новий статус суб'єктів незалежної професійної діяльності, прирівнюватимуться до службових осіб підприємства-боржника, тобто ступінь їх відповідальності занадто зростає. Проте механізм продажу майна банкрутів до кінця не розроблений, що не виключає помилок. У такій ситуації арбітражний керуючий, який по суті виконує обов'язки менеджера, а відповідає за свої дії як службова особа, контролюється кредиторами (усіма, не тільки комітетом кредиторів, як раніше), органами державного контролю, судом, буде «тягнути» процедуру ліквідації, доки не будуть запроваджені конкретні механізми продажу активів. У той же час законодавчо введені обмеження щодо термінів провадження. Ліквідаційна процедура триватиме 12 місяців. Що буде з активами банкрута, які залишаться по закінченні терміну ліквідаційної процедури? Буде створене спеціальне підприємство типу Спецдусту? Гранична тривалість стадії розпорядження майном становить 115 календарних днів (з можливістю продовження на два місяці), за цей строк слід виявити усіх кредиторів, врегулювати суми кредиторських вимог, скласти й затвердити судом їх реєстр, проаналізувати фінансовий стан підприємства, скористатися

правом визнання недійсними договорів, які погіршили стан боржника тощо. Враховуючи те, що підприємство, яке перебуває у банкрутстві, має складну, іноді заплутану фінансово-економічну ситуацію, процесуальні дії мають певний строк, то встановлені змінами граничні терміни аж ніяк не сприятимуть збільшенню ефективності процедури. Судова процедура санації вводиться на строк шість місяців (з можливістю продовження на 12 місяців). Якщо врахувати, що за цей термін має бути прийнятий план санації та відновлена платоспроможність боржника, то який же термін окупності має бути у інвестицій, на які розраховуватимуть у санації? Адже за один рік підприємство, що вже дійшло до судової процедури банкрутства, за рахунок власних ресурсів не зможе отримати додаткові кошти в обсязі, необхідному для погашення вимог кредиторів. А кількість кредиторів, за змінами до Закону, збільшиться. Відтепер вимоги кредиторів, які прогавили строк подання вимог, не будуть вважатися погашеними, вони заносяться до шостої черги у реєстр вимог кредиторів. За логікою, ці кредитори не отримають грошових коштів, проте відволікати процес на себе від основних задач зможуть. Загалом скорочення судової процедури банкрутства у контексті нових змін направлене на швидку ліквідацію боржників та узаконювання шляхів виведення їх активів. Реально це означає, що замість адаптації законодавства у сфері банкрутства до вимог ЄС ми повертаємося до вад першого Закону України «Про банкрутство», який активно використовувався у цілях тіньової приватизації державних підприємств, а тепер буде слугувати як інструмент перерозподілу власності.

Європейський Союз, висуваючи вимоги до майбутніх членів ЄС з приводу уніфікації законодавства про банкрутство, перш за все, піклується про економіку кран ЄС, тому що майбутні члени ЄС несуть ризик неспроможності, ризик перерозподілу збитків та накопичених зобов'язань між країнами ЄС. Регулювання питань про неспроможність (банкрутство) в ЄС здійснюється вже більше 10 років, наразі відбувається перегляд законодавства, тим більше враховуючи, що з моменту прийняття регулювання про неспроможність (банкрутство) в 2000 році до Європейського союзу вступило 15 нових членів.

Останнім часом акцент зміщується на порятунок і реструктуризацію компаній, а не на їх ліквідацію, як це було раніше. Створення єдиної європейської бази процедур неспроможності дозволить кредиторам і судам визначати, чи почато процедури банкрутства в інших державах-членах Європейського союзу, що має підвищити прозорість на ринку і зменшити зловживання.

Висновки. Регулювання відносин у сфері банкрутства має на меті забезпечення рівного захисту кредиторів та боржника, створення відкритих та зрозумілих правил гри для учасників економічних відносин на ринку, як внутрішньому, так і зовнішньому. Перспективне членство України у ЄЕС потребує адаптації законодавства про банкрутство до європейських стандартів. Проте окремі норми, запроваджені у новій редакції Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», не тільки не відповідають європейським вимогам уніфікованого законодавства про банкрутство, але й відкидають назад накопичені досягнення у розвитку відновлення платоспроможності суб'єктів підприємництва. Окремі позиції та суперечності, що містяться в них, ускладнять їх перспективне застосування та призведуть на практиці до зниження очікуваного ефекту.

References

1. About overall national programme of adapting Ukraine's laws according to EU legislation : Law of Ukraine of 18.03.2004 № 1629-IV. Available at: official website of Verhovna Rada of Ukraine: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1629-15> (Accessed on 25.03.2013)
2. V.V. Dzhun' Theoretical and practical problems related to reforming Ukrainian Law on bankruptcy : abstract of a thesis of doctor of juridical science: spec. 12.00.04 – Commercial law, commercial and procedural law / V.V. Dzhun'. - Kyiv, 2009. - 30p. (in Ukrainian)
3. O.M. Birukov Transborder bankruptcies and international private law : abstract of a thesis of doctor of juridical science: spec. 12.00.03 – Civil law and civil suit; family law; international private law / O.M. Birukov. – Kyiv, 2009. – 30 p. (in Ukrainian)
4. V.V. Kuleshov Unifying trends of legal regulation of Кулешов В.В. Унификационные тенденции правового регулирования insolvency (bankruptcy) in the countries of European Union : abstract of a thesis of doctor of juridical science: spec. 12.00.03 / Valerij Valerjevich Kuleshov — Moscow, 2002. – 185 p. (in Russian)
5. About changes to Ukraine's law “Reestablishing debtor's solvency or adjudication order” : Law of Ukraine of 22.12.2011 № 4212-VI. Available at: official website

of Verhovna Rada of Ukraine: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4212-17> (Accessed on 25.03.2013)

6. B.M.Polyakov Legal problems related to regulating insolvency (bankruptcy) : abstract of a thesis of doctor of juridical science:spec. 12.00.04 – Commercial law, commercial and procedural law / Boris Moiseyevich Polyakov. – Kyiv, 2003. – 437 p. (in Russian)

7. About reestablishing debtor's solvency or adjudication order : Law of Ukraine of 14.05.1992 № 2343-XII: as at 18 January 2013. Available at: official website of Verhovna Rada of Ukraine: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2343-12> (Accessed on 25.03.2013)

The article was received by the editorial office on 26.03.2013

Література

1. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу : Закон України від 18.03.2004 р. № 1629-IV // [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1629-15>

2. Джунь В.В. Теоретико-прикладні проблеми реформування законодавства України про банкрутство : автореф. дис. ...д-ра юрид. наук : спец. 12.00.04 – Господарське право, господарсько-процесуальне право / В.В. Джунь. – К., 2009. – 30 с.

3. Бірюков О.М. Транскордонні банкрутства і міжнародне приватне право : автореф. дис. ...д-ра юрид. наук: спец. 12.00.03 – Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право / О.М. Бірюков. – К., 2009. – 30 с.

4. Кулешов В.В. Унификационные тенденции правового регулирования несостоятельности (банкротства) в странах Европейского Союза : дис. ...канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 / Кулешов Валерий Валерьевич – М., 2002. – 185 с.

5. Про внесення змін до Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом : Закон України від 22.12.2011 р. № 4212-VI [Електронний ресурс]. // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4212-17>

6. Поляков Б. М. Правовые проблемы регулирования несостоятельности (банкротства) : дис. ...д-ра юрид. наук: спец. 12.00.04 – Господарське право, господарсько-процесуальне право / Поляков Борис Моисеевич. – К., 2003. – 437 с.

7. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом : Закон України від 14.05.1992 № 2343-XII: за станом на 18 січня 2013 р. // [Електронний ресурс]. // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2343-12>

Стаття надійшла до редакції 26.03.2013

Стаття підготовлена спеціально для наукового фахового журналу «Економічний часопис-XXI» й ніде раніше не публікувалася